

การสร้างรูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออก Construction of a Sustainable Development Model for Funeral Chant and Dance Ceremonies in the Eastern Region of Thailand

พิสุทธิ การบุญ^{1*}, จำลอง แสนเสนา¹, ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์¹, สุรศักดิ์ จำนงค์สาร²

Phisut Kanboon¹, Chamlong Saensanoh¹, Chaiyon Praditsil¹, Surasak Jamnongsarn²

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรี 22000

² สาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ไทยและเอเชีย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร 10110

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University, Chanthaburi 22000 Thailand

² Division of Thai and Asian Music, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University, Bangkok 10110 Thailand

*Corresponding author E-mail: phisut.k@rbru.ac.th

(Received: June 14 2021; Revised: August 18 2021; Accepted: August 23 2021)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับคุณค่าของการแสดงรำสวดในสังคมไทย และเพื่อการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความยั่งยืนของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออก เป็นการใช้นำทางการวิจัยแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary Research) โดยวิธีการผสมผสานร่วมกันระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์ และการวิจัยเชิงคุณภาพแนวชาติพันธุ์วรรณา นอกจากนี้ยังใช้วิธีวิทยาการวิจัย ด้วยการเลือกกรณีศึกษาจากตัวอย่างในเชิงคุณภาพที่มีความแตกต่างกันของคณะรำสวดในจังหวัดของภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าทางประวัติศาสตร์สร้างความสำคัญในแง่ของการจรรโลงจิตใจคนในสังคมให้มีศีลธรรม เกรงกลัวต่อบาป และปฏิบัติตนอยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงาม ขณะที่ผลการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความยั่งยืนของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกนั้น พบว่า จะต้องอาศัยการบูรณาการปัจจัยต่าง ๆ ร่วมกัน รวม 5 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านการจัดการศึกษา ปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และปัจจัยด้านการพัฒนารูปแบบการแสดงรำสวดร่วมสมัย

คำสำคัญ : การแสดงรำสวด, รูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน, ภาคตะวันออก

Abstract

The objectives of this research were to study the history concerning the value of the funeral chant and dance ceremonies in the Thai society, and the factors having affected sustainability of the funeral chant and dance ceremonies in the eastern region, using the guidance of the interdisciplinary research. The procedures blended of the qualitative type in terms of history and ethnicity. Furthermore, it also selected the case study from the samples in the qualitative differentiation of the funeral chant and dance ceremonies in the eastern region of Rayong, Chanthaburi and Trat provinces. The results found that the historical value cherished the importance by the mean of enhancing the character of the people in the society to had good morals, fear of sin and manifestation of good ethos. In the meantime, the results involved with the factors affecting viability of the funeral chant and dance ceremonies in the eastern region found that it needed five integral factors such as a study of its management, public relations, communal participation and support from the private and public sectors, as well as a development of the dancing format for the contemporary funeral chant and dance.

Keywords : Funeral Chant and Dance Ceremonies, Sustainable Development Format, Eastern Region of Thailand

บทนำ

ดนตรีและการแสดงพื้นบ้านมีความสำคัญในฐานะของการเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษไทยได้สร้างสรรค์ และสืบทอดไว้เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ เพื่อให้รุ่นลูกรุ่นหลานได้เรียนรู้และรักในคุณค่าในศิลปะไทยในแขนงนี้ ยังผลทำให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และพร้อมที่จะช่วยสืบทอด จรรโลง และธำรงไว้เป็นสมบัติของชาติ ซึ่งการแสดงจะออกมาในรูปแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม อาชีพ และความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ตลอดจนอุปนิสัยของประชาชนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ (พรทิพา บุญรักษา, 2559) เมื่อพิจารณาถึงเนื้อหาสาระของบทเพลงนั้น ชาวบ้านผู้ประพันธ์จะใช้กิจกรรมชีวิตจริงในท้องถิ่นมาประพันธ์เป็นเนื้อบทเพลง ซึ่งสามารถเป็นเรื่องเล่าเรื่องราวในประวัติศาสตร์ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชน กิจกรรมด้านต่าง ๆ ของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สามารถรวมจิตใจให้เกิดความรักสามัคคีในหมู่คณะ อีกทั้งยังเป็นเครื่องสร้างความสัมพันธ์และยึดเหนี่ยวจิตใจระหว่างบุคคลในชุมชน จากนั้นขยายวงกว้างไปถึงชุมชนต่อชุมชน จนกระทั่งสามารถหล่อหลอมไปถึงระดับสังคมต่าง ๆ ได้ จึงกล่าวได้ว่า ดนตรีและบทเพลงพื้นบ้านเป็นเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนภาพบริบททางวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะมีเอกลักษณ์แห่งความโดดเด่นเฉพาะเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นสำนวนหรือสำเนียงภาษาแล้วแต่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนทั้งสิ้น (กิตติมา ขาญวิชัย, 2554: 31-32)

การแสดงรำสวดเป็นการแสดงพื้นบ้านในท้องถิ่นไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งท้องถิ่นในภาคตะวันออก ในพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด ซึ่งมีรูปแบบการแสดงที่แตกต่างจากการแสดงพื้นบ้านโดยทั่วไป กล่าวคือ การแสดงรำสวดในภาคตะวันออกเป็นการแสดงที่จัดแสดงในงานอวมงคลหรืองานศพเท่านั้น ส่วนรูปแบบอัตลักษณ์รวมไปถึงองค์ประกอบ ได้แก่ การมีเนื้อหาให้ความสำคัญกับหลักธรรมที่เป็นสัจธรรมตามหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในด้านการเกิด แก่ เจ็บ ตาย บาป บุญ คุณ โทษ รวมถึงการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเห็นอกเห็นใจกัน นอกจากนี้แล้วการแสดงรำสวดจะเป็นกิจกรรมการแสดงที่จะเกิดขึ้นหลังจากเสร็จพิธีกรรมที่พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมจบลงแล้ว โดยทั่วไปมีเจตนารมณ์มุ่งเน้นให้กับเจ้าภาพและผู้ที่เดินทางมาร่วมงาน ได้ผ่อนคลายความโศกเศร้าเสียใจจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักและนับถือ นอกจากนี้ยังเปรียบได้กับการอยู่เป็นเพื่อนศพ โดยมีการแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไว้ในขั้นตอนของการแสดงรำสวดได้ด้วยเสมอ ดังนั้นการแสดงรำสวดจึงมีความโดดเด่นทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับคุณค่าที่มีความมุ่งหมายในการขัดเกลาจิตใจประชาชนโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือ

จากการศึกษาพัฒนาการของการแสดงรำสวด พบว่าการแสดงรำสวดนั้นเป็นสิ่งที่มีความแนบแน่นอยู่กับวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมของคนไทยมาตั้งแต่อดีต โดยที่ผ่านมามีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้มีความทันสมัย สอดคล้องและกลมกลืนกับยุคสมัยรวมถึงพลวัตของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งพัฒนาการดังกล่าวสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ ได้แก่ การสวดพระมาลัย การสวดคฤหัสถ์ และการรำสวด ตามลำดับดังนี้

1. การสวดพระมาลัย เป็นการเรียกชื่อในยุคเริ่มแรก มีลักษณะของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อมุ่งหวังในการกล่อมเกลาจิตใจคนทั่วไปให้เป็นคนดี มีหลักธรรมในการครองเรือน ซึ่งส่งผลทำให้สังคมมีแต่ความสุข โดยมีฐานความเชื่อในเรื่องการทำบาปว่าต้องตกนรก ในทางตรงกันข้ามถ้าหากหมั่นทำบุญและสร้างคุณงามความดีก็เชื่อว่าจะได้ขึ้นสวรรค์นั่นเอง (นิรุฒ นิรุฒิศาสตร์, 2551: 24)

2. การสวดคฤหัสถ์ เป็นการเรียกชื่อแทนการสวดพระมาลัย หลังจากพิธีชกาคที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการกำหนดข้อห้ามไว้เป็นกฎของพระสงฆ์ในกฎหมายตราสามดวง โดยใช้ในพิธีศพเท่านั้น เอกลักษณ์ในการสวดคฤหัสถ์ คือ การนำกลวิธีการสวดแทรกมุขตลก ซึ่งในการสวดคฤหัสถ์จะนำบทกลอนสวดเรื่องพระมาลัย และการสวดพระอภิธรรมในพิธีศพมาเป็นแม่บท เรียกว่า “พื้น” คือ “พื้นพระมาลัย และพื้นพระอภิธรรม” ลักษณะของการสวดที่สำคัญคือ เป็นการสวดล้อเลียนพระภิกษุสงฆ์ให้เกิดความตลกขบขัน ส่วนบทที่ใช้สวดเป็นเนื้อความในภาษาบาลี ผู้แสดงในการสวดคฤหัสถ์ เรียกว่า “นักสวด” และเรียกนักสวดคณะหนึ่ง ๆ ว่า “สภารับ” นักสวดคฤหัสถ์มี 2 ประเภท ได้แก่ นักสวดอาชีพ และนักสวดสมัครเล่น นักสวดอาชีพมีทั้งสภารับพระสงฆ์ และสภารับฆราวาส สภารับหนึ่งมี 4 คน เท่ากับจำนวนพระสงฆ์สวดอภิธรรม นักสวดแต่ละคนมีหน้าที่ในการสวดต่างกันไป คือ ต้องสวดรับสวดส่งให้เกิดการประสมประสานกันโดยตลอด ซึ่งต่อมาการสวดคฤหัสถ์ได้พัฒนาเปลี่ยนชื่อมาเป็น “จำอวด” และเปลี่ยนเป็น “รำสวด” ในปัจจุบัน (กรสรวง ดินวลพะเนา, 2549: 19-27)

3. การรำสวด มีวิวัฒนาการมาจากการสวดพระมาลัยที่ปรากฏในครั้งพุทธกาล โดยนิยมสวดทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล ซึ่งใช้เป็นภาษาบาลี ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีผู้ประพันธ์เป็นคำกลอนภาษาไทยโดยมีโครงสร้างลักษณะเป็นกาพย์ โดยค้นพบหลักฐานบันทึกในพระคัมภีร์บทสวดพระมาลัยเป็นภาษาขอม ในหนังสือประวัติศาสตร์ไทยสมัย 2352-2453 ตอนที่ 1 ด้านสังคมของชัย เรื่องศิลป์ (2517) สมัยก่อนประเพณีในงานศพหลังจากการสวดพระอภิธรรมจบแล้ว พระจะสวดบทพระมาลัยต่อเสมือนการอยู่เป็นเพื่อนศพ ซึ่งได้รับความนิยมมากเนื่องจากท่วงทำนองลีลา และจังหวะของการสวดเป็นแบบละครที่มุ่งสื่ออารมณ์แก่ผู้ฟัง มีเนื้อหาเน้นการสอนเรื่องบาปบุญคุณโทษ ครั้นต่อมาได้มีการ

เปลี่ยนแปลงการสวดพระมาลัยจากพระมาเป็นฆราวาสเป็นผู้สวดแทน เรียกว่า “สวดคฤหัสถ์” ซึ่งต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนเรียกว่าการเล่น “รำสวด” แทน ปัจจุบันยังคงมีการแสดงดังกล่าวหลงเหลืออยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ดังเช่น จังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดจันทบุรี, 2561)

กล่าวโดยสรุปแล้ว พบว่า การแสดงรำสวดที่มีมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาลจนกระทั่งถึงปัจจุบันมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบหรือการเรียกชื่อกิจกรรมต่าง ๆ กันนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นการสะท้อนเนื้อหาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยตลอด จากการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมไทย พบว่า แนวทางคำสอนพระพุทธศาสนายังคงเป็นสิ่งที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือศรัทธาเลื่อมใสกันเกือบทั่วทั้งประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมของคนในชุมชนท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การที่ความนิยมเกี่ยวกับการแสดงรำสวดถดถอยลงไปส่งผลต่อการดำเนินวิถีของคนทั่วไปให้เสื่อมจากศีลธรรมอันดีตามไปด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาการแสดงรำสวดเพื่อทำให้สามารถฟื้นฟูและกลับมาอยู่เคียงคู่สังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้อีกครั้ง สำหรับประเด็นคำถามวิจัยหลักที่นำไปสู่การศึกษาก็คือจะอย่างไรให้การแสดงรำสวดนั้นสามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนในสังคมไทย เพื่อเป็นแนวทางสำคัญประการหนึ่งในการกล่อมเกลาย่อมเพาะ จิตสำนึกความมีศีลธรรมของประชาชน อันเป็นกระบวนการป้องกันแก้ไข ไม่ให้มีการประพฤติชั่ว มุ่งแต่ทำความดีตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยมีความคาดหวังว่าเป็นการช่วยจรรโลงและยกระดับให้ประชาชนในสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้มีจิตใจที่ดีงามมากขึ้น ซึ่งเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยมีจุดประสงค์หลักในการนำเอาองค์ความรู้ที่เป็นข้อค้นพบจากการศึกษาไปพัฒนาและหารูปแบบที่เหมาะสมของการแสดงรำสวดที่ยังคงมีหลงเหลืออยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้ง 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด ให้เกิดความยั่งยืนต่อไป ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจทำการศึกษาเรื่อง การสร้างรูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้นมา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับคุณค่าของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความยั่งยืนของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการผสมผสานร่วมกันระหว่างวิจัยเชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์ และการวิจัยเชิงคุณภาพแนวชาติพันธุ์วรรณา (ชัยยงค์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2555: 51-53) การศึกษา

เชิงประวัติศาสตร์ในที่นี้ หมายถึง การศึกษาพัฒนาการเปลี่ยนแปลงของการแสดงรำสวดโดยถือว่าอดีตเป็นส่วนประกอบของปัจจุบัน เพื่อทำความเข้าใจอดีตของการแสดงรำสวดในสังคมที่เชื่อมโยงปัจจุบันและต่อเนื่องกันในอนาคต โดยการใช้คำถามวิจัยเป็นตัวช่วยนำ และอาศัยเครื่องมือ ได้แก่ ตัวนักวิจัยและการสังเกตการณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Observation) เป็นหลักสำคัญ หลักฐานทางประวัติศาสตร์มักใช้การเลือกตัวอย่างในเชิงคุณภาพ (Purposeful Sampling) คือ การเลือกข้อมูลตามเนื้อหาของวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นหลัก นอกจากเอกสารแล้วยังมีการเสริมด้วยการสัมภาษณ์ที่เรียกว่า ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral History) หมายถึง การศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของบทเพลงรำสวดจากความทรงจำของผู้ให้ข้อมูลที่มีผู้อาวุโส สุดท้ายแล้วจึงนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความหมายข้อมูลบนฐานของการวิเคราะห์เหตุและผลในเชิงประวัติศาสตร์ ที่ว่าเหตุการณ์ในอดีตที่เคยเป็นมามีผลต่อเหตุการณ์ในปัจจุบันที่เป็นอยู่ซึ่งมีผลต่ออนาคต (ชัยยงค์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2555: 52)

ผู้วิจัยใช้วิธีวิทยาการวิจัยแนวกรณีศึกษา (Case study Methodology) โดยการเลือกกรณีศึกษาจากตัวอย่างในเชิงคุณภาพที่มีความแตกต่างของคณะรำสวดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด โดยใช้การเลือกตัวอย่างตามเกณฑ์ที่กำหนด (Criteria Sampling) คือ หลักเกณฑ์ของจังหวัดที่อยู่ตามแนวชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ยังคงมีคณะรำสวด และการแสดงรำสวดอยู่ในปัจจุบัน

การศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับคุณค่าของการแสดงรำสวดในสังคมไทย อาศัยการศึกษาเอกสารเป็นหลัก แล้วสรุปผลการศึกษาเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับคุณค่าของการแสดงรำสวดในสังคมไทยที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากนั้นศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างความยั่งยืนของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและการหาแนวทางการสร้างความยั่งยืนของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะอาศัยการสัมภาษณ์แนวประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral History) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In - depth Interview) การสัมภาษณ์กลุ่มย่อย (Small Group) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยมีการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพแบบหลากหลาย (Triangulation) แล้วบันทึกสรุปผลการศึกษาเป็นปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการสร้างความยั่งยืนของบทเพลงรำสวดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำเสนอรูปแบบการสร้าง ความยั่งยืนของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพซึ่งเป็นการตีความในลักษณะ ดังนี้

1. การตีความเพื่อจัดกลุ่มข้อมูล (Grouping) คือ การนำเอาข้อมูลที่ใกล้เคียงกันมาแบ่งเป็นกลุ่มเพื่อง่ายต่อการลำดับเหตุการณ์และการนำไปสู่การวิเคราะห์ตีความ รวมถึงการลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในแต่ละตัวแบบให้เป็นหมวดหมู่เดียวกัน

2. ภาพรวมของการวิเคราะห์ดังกล่าวเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ โดยอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมหรือปรากฏการณ์อื่น ๆ ที่มุ่งอธิบายถึงความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์และการตีความหมายทางสังคมในสถานการณ์ของบริบทนั้น ๆ หัวใจหลักของการวิเคราะห์อยู่ที่การประยุกต์กับปรากฏการณ์จริง จากนั้นพัฒนาไปสู่ข้อสรุปที่ว่ารูปแบบอย่างไรทำได้ รูปแบบอย่างไรทำไม่ได้ รูปแบบอย่างไรทำแล้วได้ผล รูปแบบอย่างไรทำแล้วไม่ได้ผลความสำเร็จและความล้มเหลวของแต่ละตัวแบบขึ้นอยู่กับปัจจัยเงื่อนไขใดบ้าง จากนั้นนำไปสรุปสังเคราะห์เพื่อนำเสนอรูปแบบการสร้างควมยั่งยืนของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกเฉียง

3. การตีความในเชิงเหตุและผลในลักษณะของการหาความสัมพันธ์ของข้อมูล แยกแยะเงื่อนไขเพื่ออธิบายสาเหตุความสัมพันธ์ รวมทั้งเป็นการอธิบายการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับบทเพลงพื้นบ้านรำสวด

4. การนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Presentation) ประกอบการบรรยายถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างควมยั่งยืน และนำเสนอรูปแบบการสร้างควมยั่งยืนของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกเฉียง โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของแนวคิด ทฤษฎี และกรอบแนวคิดตลอดจนถึงผลของการศึกษาการสร้างควมยั่งยืนของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกเฉียงต่อไป

ผลการวิจัย

1. ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับคุณค่าของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกเฉียง

การศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับคุณค่าของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกเฉียง มีข้อค้นพบว่า การแสดงรำสวดของภาคตะวันออกเฉียงมีพัฒนาการของการแสดงดังกล่าวมาเป็นระยะเวลายาวนานกว่า 200 ปี โดยอาศัยรูปแบบการพัฒนาลำหอดต่อ ๆ กันมาด้วยการบอกเล่าหรือการบอกกล่าวชี้แนะในกลุ่มลูกหลานญาติสนิทมิตรสหาย และกลุ่มคนใกล้ชิด ซึ่งในสมัยอดีตนั้นการแสดงรำสวดส่วนใหญ่นิยมใช้สวดกันในงานศพ อันมีพื้นฐานจุดเริ่มต้นของการสวดพระบาลี โดยการใช้นิพนธ์บาลีเป็นผู้สวด ต่อมาเกิดมีการเรียกชื่อของการสวดใหม่ว่าเป็นการสวดคฤหัสถ์ ก่อนที่จะพัฒนารูปแบบมาเป็นการแสดงรำสวดในที่สุด กล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์การแสดงรำสวดเป็นการละเล่นพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่เกี่ยวกับการสวดหน้าศพของคนในภาคตะวันออกเฉียง เนื่องจากสมัยโบราณชาวบ้านนิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านกันหลาย ๆ วัน หลังจาก

การสวดพระอภิธรรมจบแล้ว ชาวบ้านจึงหากิจกรรมการละเล่นต่อเสมือนการอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพผู้จัดงานศพ เพราะในสมัยนั้นการคมนาคมและสาธารณูปโภค สาธารณูปการยังห่างไกลความเจริญ (วิชัย เวชโอสถ, สัมภาษณ์ 20 กุมภาพันธ์ 2564)

เนื่องจากท่วงทำนอง เสียงลีลา และจังหวะของการแสดงรำสวด มีลักษณะคล้ายการแสดงละครที่มุ่งสื่อสารอารมณ์แก่ผู้รับชมอย่างสนุกสนาน มรรคผลของการแสดงดังกล่าวที่มีเนื้อหา มุ่งเน้นให้มีความเชื่อเรื่องโทษของการทำบาปประเภทต่าง ๆ เพื่อร้องสอนทำให้คนรู้จักบาปบุญคุณโทษ การมุ่งกระทำแต่คุณงามความดี และการประพฤติตนให้อยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงาม นอกจากนี้แล้วนักแสดงที่มีความรู้ความสามารถสูงก็มักมีการประยุกต์การแสดงด้วยการนำเอาเนื้อเรื่องจากวรรณคดี เช่น รามเกียรติ์ ขุนช้างขุนแผน สังข์ทอง เป็นต้น มาประกอบการแสดงเพื่อมุ่งหวังให้เกิดความสนุกสนาน เป็นการช่วยผ่อนคลายความโศกเศร้าให้แก่ญาติของผู้ตาย ทั้งนี้ยังเป็นการช่วยให้นักแสดงและผู้ชมคลายความกังวลหาหนทางนอนได้อีกทางหนึ่งด้วย อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจเนื่องจากคนในสมัยก่อนนั้นชอบเล่นไสยศาสตร์ คาถาอาคม และนิยมนำน้ำมันพราย เพื่อทำเสน่ห์เมตตามหานิยม จึงมักมีการสักขโมยศพเพื่อนำไปทำน้ำมันพรายและเสน่ห์เหล่านี้กลต่าง ๆ ขณะที่ญาติพี่น้องของผู้เสียชีวิตจำเป็นต้องผลัดเปลี่ยนกันในการเผาศพ ซึ่งถ้าหากไม่มีกิจกรรมใด ๆ เลยคนก็จะง่วงนอน ดังนั้นจึงได้มีการคิดหาวิธีที่ทำให้ไม่ง่วงนอน กิจกรรมที่ถูกนำมาใช้ในสมัยโบราณ เช่น การเล่นไฟ โฮโล เป็นต้น แต่กิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่ผิดกฎหมาย ดังนั้นจึงเกิดการแสดงรำสวดขึ้น และเป็นที่นิยมสืบต่อกันเรื่อยมา (อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล, 2547)

กล่าวโดยสรุปแล้ว รูปแบบอัตลักษณ์รวมไปถึงองค์ประกอบและการสร้างคุณค่าทางประวัติศาสตร์สำคัญของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกเฉียง พบว่า มีความโดดเด่นสามารถหล่อหลอมและขัดเกลาจิตใจประชาชนในสังคมได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะรูปแบบการแสดงรำสวดที่มีการประยุกต์สอดแทรกหลักธรรมคำสอนเข้าไปในกิจกรรมของการแสดงรำสวดในแต่ละช่วงตอน จนมีผลในการซึมซับเข้าสู่จิตสำนึกของประชาชนทั่วไป ให้รู้จักเรื่องเกี่ยวกับเรื่องของบาปบุญคุณโทษอยู่ตลอดเวลา จนทำให้เกิดความรู้สึกเกรงกลัวต่อการทำบาป ดังจะเห็นได้จากสังคมในภาคตะวันออกเฉียงสมัยอดีตกาลนั้น ไม่เคยปรากฏว่ามีการก่อคดีร้ายแรงหรือการประพฤติที่มีลักษณะของการละเมิดศีลธรรมอันดีงาม รู้จักการให้ทาน มีความกตัญญูกตเวที และยึดมั่นอยู่ในหลักธรรมของผู้ครองเรือน อันเป็นธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติและสังคมมีแต่ความสุข

2. ปัจจัยที่มีผลต่อส่งผลต่อการสร้างควมยั่งยืนของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกเฉียง

การศึกษาเกี่ยวกับการสร้างควมยั่งยืนของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกเฉียง มีข้อค้นพบว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่

การชักชวนเชื่อมร้อยปัจจัยด้านต่าง ๆ เข้าด้วยกันแบบบูรณาการ จากปัจจัยที่สำคัญรวม 5 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านการจัดการศึกษา ปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และปัจจัยด้านการพัฒนารูปแบบการแสดงรำสวดร่วมสมัย

ปัจจัยด้านการจัดการศึกษา เป็นรูปแบบของการอาศัย การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นเครื่องมือ ในกรณีนี้ดำเนินการได้ใน 2 ลักษณะ คือ การจัดให้มีรายวิชาส่งเสริมและอนุรักษ์การแสดงรำสวดในฐานะ ที่เป็นมรดกท้องถิ่นของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วิธีการดังกล่าวเป็นการอาศัย แนวทางการบริหารจัดการเวลาเรียนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง การบริหารจัดการเวลาเรียน ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ลงวันที่ 11 กรกฎาคม 2560 ส่วนอีก ลักษณะหนึ่งเป็นการจัดกิจกรรมเสริมในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้อาจจัดอยู่ในรูปแบบของกิจกรรมชุมนุม อันเป็นการเปิดโอกาส ให้นักเรียนได้สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม (ประกาศ กระทรวงศึกษาธิการ, 2560; ยงยุทธ นิลโกศล, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2564)

ขณะที่ปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษา ครั้งนี้มีข้อค้นพบว่า เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดประการหนึ่ง ทั้งนี้เพราะในสถานการณ์ปัจจุบัน พบว่า การที่ประชาชนในภาค ตะวันออกกลางเลวเรื่องการแสดงรำสวดไปนั้น สาเหตุสำคัญมาจาก เรื่องของการประชาสัมพันธ์ในการสื่อสารมวลชนแขนงต่าง ๆ ที่มี อยู่มากมายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น สถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชน สถานีโทรทัศน์ภูมิภาค หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งภายใต้ การแข่งขันทางธุรกิจที่อยู่ในระดับสูงในยุคปัจจุบัน ส่งผลทำให้ สื่อสารมวลชนเหล่านั้นละเลยไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการละเล่น พื้นบ้านหรือประเพณีอันดีงาม อันถือได้ว่าเป็นมรดกตกทอดทาง ภูมิปัญญาท้องถิ่น จนกระทั่งการละเล่นพื้นบ้านหรือประเพณีอันดีงาม เหล่านั้นถูกวัฒนธรรมสมัยใหม่ทางตะวันตกค่อย ๆ กลืนกิน จนเกือบ จะสูญหายไป (วิชัย เวชโอสถ, สัมภาษณ์ 20 กุมภาพันธ์ 2564)

อย่างไรก็ดีปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ก็ถือว่า เป็นปัจจัยหลักที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่ง ที่การพัฒนาในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาเกี่ยวกับมรดกตกทอดของชุมชน ท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะสังคมท้องถิ่นเป็นองค์กรขนาดเล็ก ที่มีการชักชวน เชื่อมร้อยด้วยสถาบันองค์กรต่าง ๆ เช่น บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน เป็นต้น ดังนั้นในการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นของ สถาบันต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งในทางปฏิบัติจำเป็นต้องมีการสอดประสาน ร่วมมือกันในการทำงาน เช่น กรณีการสร้างควมยั่งยืนของการแสดง รำสวดในชุมชนท้องถิ่น ที่ทุกภาคส่วนเล็งเห็นความสำคัญและ เกิดจิตสำนึกความห่วงหาอาทร จนกระทั่งนำไปสู่ความร่วมมือในการ อนุรักษ์และการพัฒนาต่อยอดเพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไปได้

ในอนาคต (กลุ่มผู้อาวุโสชุมชนในจังหวัดจันทบุรี, สัมภาษณ์ 15 มกราคม 2564)

ในท่วงทำนองเดียวกันปัจจัยด้านการสนับสนุนจาก หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ก็มีความสำคัญในฐานะหน่วยงานที่ ให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐมีการ บริหารงานแบบสายบังคับบัญชาในลักษณะของการบริหารงานแบบ บนสู่ล่าง (Top - Down) ลักษณะการทำงานดังกล่าวหากหน่วยงาน ภาครัฐเห็นความสำคัญของการแสดงรำสวด ก็จะมียุบายให้ หน่วยงานระดับล่างที่เกี่ยวข้องได้มีการสนับสนุนส่งเสริมอย่าง ต่อเนื่อง เช่น จังหวัดมโนบายให้มีการแสดงรำสวดในทุกระดับ ของพื้นที่การจัดงาน หรือส่งการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ให้การสนับสนุนส่งเสริมเป็นนโยบายสำคัญเร่งด่วน เป็นต้น ขณะที่ภาคเอกชนในฐานะองค์กรธุรกิจที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ควรให้ความร่วมมือสนับสนุนด้านงบประมาณสำหรับการจัดงาน ในโอกาสต่าง ๆ กล่าวโดยสรุปก็คือ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน จะต้องให้ความสำคัญและส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าว อย่างต่อเนื่องทั้งองคพพ (จรรยาศิริ เดชปภา, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2564)

นอกจากนี้เมื่อหันกลับไปพิจารณาปัจจัยด้านการ พัฒนารูปแบบการแสดงรำสวดร่วมสมัย ซึ่งปัจจุบันมีข้อค้นพบว่า สังคมไทยมีการพัฒนารูปแบบมหรสพ หรือการแสดงในรูปแบบ ต่าง ๆ เช่น ลิเก หมอลำ รำวงย้อนยุคและการแสดงดนตรีในประเภท ต่าง ๆ เป็นต้น พัฒนาการดังกล่าวมีผลทำให้การแสดงรำสวดแบบ ดั้งเดิมถูกลดทอนความน่าสนใจ ดังนั้นการที่การแสดงรำสวด ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ จะสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง จำเป็น ที่จะต้องมีการปรับปรุงยุทธวิธีรูปแบบการแสดงใหม่ ๆ ให้มีความ ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น บทร้อง ชุดการแสดง เครื่องดนตรีประกอบ ฉาก ไฟ แสง สี เสียง เป็นต้น การพัฒนารูปแบบการแสดงรำสวดดังกล่าวนี้ ควรมี ลักษณะของการแสดงรำสวดร่วมสมัย ที่ประชาชนทุกเพศทุกวัย สามารถเข้าถึงและรับรู้เนื้อหาสาระจากการแสดงนั้นได้ตลอดเวลา (วิชัย เวชโอสถ, สัมภาษณ์ 20 กุมภาพันธ์ 2564)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาในแง่มุมประวัติศาสตร์เกี่ยวกับคุณค่า ของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่การศึกษาในครั้งนี้มี ข้อค้นพบว่า การแสดงรำสวดมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่าง ยาวนาน ขณะที่คุณค่าที่ประชาชนได้รับจากการแสดงรำสวดนั้น ให้คุณค่าทั้งในด้านสังคมและด้านการหล่อหลอมขัดเกลาจิตใจ ในด้านสังคมนั้น พบว่า ในยุคโบราณที่การคมนาคมและสิ่งอำนวยความสะดวกยังขาดความเจริญ การจัดงานต่าง ๆ จำเป็นต้องจัดงาน ที่บ้านและบางครั้งต้องอาศัยเวลาหลายวัน กรณีดังกล่าวจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง

มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ในลักษณะที่เรียกว่า การช่วยแรง ผลที่ติดตามมาก็คือ การเกิดความสามัคคีปรองดอง ในหมู่คณะ ที่ส่งผลกระทบต่อการพึ่งพาอาศัยกัน ในชุมชนท้องถิ่น ขณะที่คุณค่าของการแสดงรำสวดที่มีผลด้านการหล่อหลอมจิตใจ พบว่า รูปแบบลักษณะการแสดงรำสวดในอดีตที่ผ่านมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ให้ความสำคัญกับการนำเสนอพร่อง ท่วงทำนองและเนื้อหาการแสดงที่มีการสอดแทรกหลักธรรมคำสอน ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แห่งศีลธรรมอันดีงาม มรรคผลดังกล่าวส่งผลทำให้ประชาชนที่ได้รับชมรับฟัง ได้รับการซึมซับถึงบาปบุญคุณโทษ โดยมีความเชื่อไปตามเนื้อหาการแสดงว่า หากกระทำให้ผิด ศีลธรรม ชีวิตก็จะมัวหมองพบแต่ความทุกข์หรือ บางครั้งอาจเรียกว่า ตกนรก ในทางตรงกันข้ามหากมีการประพฤติดี ประพฤติชอบ ชีวิตก็จะพบแต่ความสุขความเจริญก้าวหน้า และเป็นที่เคารพรักของคนทั่วไปในชุมชนท้องถิ่น หรืออาจเรียกว่า การขึ้นสวรรค์ ดังนั้นคนสมัยโบราณจึงมุ่งมั่นปฏิบัติตนอยู่ในความดีงาม เป็นเหตุทำให้สังคมในยุคนั้นปลอดจากอบายมุขและคดีความ ร้ายแรงต่าง ๆ ทั้งหลายทั้งปวง

ข้อค้นพบที่ได้รับจากงานวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับผลงานของอนุวัฒน์ บิสสุริ และขำคม พรประสิทธิ์ (2559-2560) ในการวิจัยเรื่อง รำสวดคณะครูสาคู ประจวบ อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง นอกจากนี้แล้วยังมีความสอดคล้องกับผลงานของพิสุทธิ การบุญ และชวลิตันต์ สมนึก (2562: 138) ในการวิจัยเรื่อง การศึกษา วัฒนธรรมทางดนตรีบทเพลงรำสวดโบราณ อำเภอลำลูกเกด จังหวัด จันทบุรี ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การแสดงรำสวดพัฒนารูปแบบมาจากการสวดพระบาลี และสวดคฤหัสถ์ โดยมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นการแสดงพื้นบ้านที่มีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในภาคตะวันออก ที่นิยมนำมาแสดงในงาน อวมงคล เพื่อแสดงความเคารพแด่ผู้เสียชีวิตและช่วยให้เจ้าภาพ และผู้ที่มาร่วมงานผ่อนคลายความโศกเศร้า โดยมีเนื้อหาสำคัญ ประการหนึ่งในการกล่อมเกลาบ่มเพาะ จิตสำนึกความมีศีลธรรม ของประชาชนอันเป็นกระบวนการขัดเกลาบ่มเพาะจิตใจคนโดย วิถีทางธรรมชาติ ไม่ให้มีการประพฤติชั่ว มุ่งแต่ทำความดีตามหลัก คำสอนของพระพุทธศาสนา โดยมีความคาดหวังว่าจะเป็นการช่วย จรรโลงและยกระดับให้ประชาชนในสังคมไทยได้มีจิตใจที่ดีงาม มากขึ้น

ขณะที่ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความยั่งยืนของการแสดงรำสวดในภาคตะวันออกนั้น มีข้อค้นพบว่าการที่จะสามารถฟื้นฟู พัฒนาและต่อยอดการแสดงรำสวดให้เกิดความยั่งยืนต่อไปได้ในอนาคตนั้น จำเป็นที่จะต้องอาศัย การบูรณาการปัจจัยที่สำคัญร่วมกัน 5 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านการจัดการศึกษา ปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ

และเอกชน และปัจจัยด้านการพัฒนารูปแบบการแสดงรำสวด ร่วมสมัย ซึ่งข้อค้นพบที่ได้รับดังกล่าวสอดคล้องกับผลงานของ สุปิยา ทาบทา (2550) ที่เคยได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผล ต่อการดำรงอยู่และการล่มสลายทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษา หนึ่งประมอทัย จังหวัดอำนาจเจริญ โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัย เชิงคุณภาพ และมีผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้ที่เกี่ยวข้องในการแสดงปัจจัยด้านการปรับปรุง รูปแบบและเนื้อหาในการแสดงให้ดีขึ้น โดยการประยุกต์ด้วยรูปแบบ ต่าง ๆ ปัจจัยด้านหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนให้การสนับสนุนแต่ก็ไม่มากนัก ปัจจัยด้านการ ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ในวาระและโอกาสต่าง ๆ และปัจจัยด้าน แนวทางที่เป็นไปได้อย่างรูปธรรม คือ การฝึกหัดการแสดงให้กับ คนรุ่นใหม่ที่มีใจรักและพร้อมที่จะรับการถ่ายทอดจากครู นอกจากนี้ แล้วผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความยั่งยืน ในการแสดงรำสวดของภาคตะวันออกดังกล่าว ยังมีความสอดคล้อง กับผลงานของสุวิทย์ รัตนปัญญา (2553) ในผลการศึกษาเรื่อง หมอลำกลอน : บริบท คุณค่า แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและการ ดำรงอยู่ในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผลการศึกษาที่ได้รับ พบว่า ในการดำรงอยู่ของหมอลำกลอนในประเทศไทยและสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว ควรประกอบไปด้วยเงื่อนไขที่สำคัญ ได้แก่ เงื่อนไขทางการศึกษา โดยจะต้องมีสถาบันการศึกษาเกี่ยวกับ หมอลำกลอน และจะต้องมีหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรในสถานศึกษา หลักสูตรระดับอุดมศึกษาที่สามารถเรียนรู้ได้จริงและสามารถนำไป ประกอบวิชาชีพได้ และต่อมาเงื่อนไขนโยบายภาครัฐ คือ ภาครัฐจะต้องมีองค์การบริหารจัดการเกี่ยวกับหมอลำกลอนอย่าง ชัดเจน มีความจริงจัง จริงใจ ในการบริหารจัดการ การส่งเสริมให้มี การรวมกลุ่มเป็นสมาคม และสื่อสารภาครัฐควรมีส่วนร่วมในการ ส่งเสริมการอนุรักษ์ จึงเห็นได้ว่าองค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัยนี้ เป็นการยืนยันองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิม

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการทำการศึกษาทดสอบปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความยั่งยืนของการแสดงรำสวดดังกล่าว โดยการเลือก กรณีศึกษาที่มีความแตกต่างกันระหว่างจังหวัดต่าง ๆ ในภาค ตะวันออก
2. ควรมีการศึกษาระบบและกลไกการขับเคลื่อน การพัฒนารูปแบบใหม่ ๆ ที่สามารถนำไปสู่การสร้างความยั่งยืน ของการแสดงรำสวดอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่การนำเสนอ เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคมไทยในภาค ตะวันออก

เอกสารอ้างอิง

- กรสรวง ดินวลพะเนา. (2549). **สวดคฤหัสถ์ : ธรรมเนียมศึกษาคณะ**
นายหอม ภูมรา ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองจังหวัด
เพชรบุรี. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
กลุ่มผู้อาวุโสชุมชนในจังหวัดจันทบุรี. (2564, มกราคม 15).
สัมภาษณ์.
- กิตติมา ชาญวิชัย. (2554). เพลงพื้นบ้านในจังหวัดพิษณุโลกใน
มิติของการสื่อสารทางวัฒนธรรม. **วารสารบริหารธุรกิจ**
เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร. 6(2): 29-39.
- จรรยาศิริ เดชภา. (2564, กุมภาพันธ์ 2). รองปลัด อบต.ท่าช้าง,
สัมภาษณ์.
- ชัย เรื่องศิลป์. (2517). **ประวัติศาสตร์ไทยสมัย 2352-2453**
ตอนที่ 1 ด้านสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
บ้านเรื่องศิลป์.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2555). **วิธีวิทยาการวิจัยทางสังคม**.
พิมพ์ครั้งที่ 1. จันทบุรี: โครงการการผลิตตำรา สาขา
รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- นิรันดร์ นิรุติศาสตร์. (2551). **สวดพระมาลัย : ธรรมเนียมศึกษาคณะ**
นางรำหน้าศพ ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัด
ระยอง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง **การบริหารจัดการเวลาเรียน**
ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. พ.ศ. 2560. ประกาศ
กระทรวงศึกษาธิการ. 11 กรกฎาคม 2560.
- พรทิพา บุญรักษา. (2559). **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการแสดง**
พื้นบ้านไทย. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : http://poppy-porntipa.blogspot.com/2016/09/blog-post_28.html.
- พิสุทธิ์ การบุญ และชวลรัตน์ สมนึก. (2562). การศึกษาวัฒนธรรม
ทางดนตรีบทเพลงรำสวดโบราณ อำเภอขลุง จังหวัด
จันทบุรี. **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ**
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 21(1): 137 -145.
- ยงยุทธ นิลโกศล. (2564, มีนาคม 3). ครูวิทยฐานะ ครูชำนาญการ
พิเศษ, โรงเรียนเทศบาลเมืองขลุง 2 จังหวัดจันทบุรี.
สัมภาษณ์.
- วิชัย เวชโอสถ. (2564, กุมภาพันธ์ 20). หัวหน้าคณะรำสวด วิชัย
ราชันย์. สัมภาษณ์.
- สุปิยา ทาปทา. (2550). **ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่และ**
การล่มสลายทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาหนังประโมทัย
จังหวัดอำนาจเจริญ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ราชภัฏอุบลราชธานี.
- สุวิทย์ รัตนปัญญา. (2553). **หมอลำกลอน: บริบท คุณค่า แนวโน้ม**
การเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ในประเทศไทย และ
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศาสตร์การพัฒนาศาสตร์
ภูมิภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดจันทบุรี. (2561). **รำสวด**. [ออนไลน์].
เข้าถึงได้จาก : https://www.mculture.go.th/chanthaburi/ewt_news.php?nid=936&filename=index.
- อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล. (2547). **เพลงบอกบุญ จังหวัดตราด :**
กลวิธีโน้มน้าวใจและบทบาทต่อสังคม. วิทยานิพนธ์
ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะ
อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุวัฒน์ บิสสุริ และคำคม พรประสิทธิ์. (2559-2560). **รำสวด**
คณะครูสาคร ประจักษ์ อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง.
วารสารศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
3(2): 108-117.